

Devalveringen var riktig*

Nuvarande bräckliga stabiliseringspolitiska situation är sämsta tänkbara läge för att överge fondidéerna, skriver Villy Bergström. Fondarrangemang behövs nu för att kostnadsstabiliseringen skall bli bestående. Det krävs också en fördelningspolitik som uppfattas som rimlig och rättvis.

Låt mig säga direkt att jag stöder den allmänna upplägning som den ekonomiska politiken nu har. Utan tvekan är devalveringen det viktigaste inslaget i denna. Den omedelbara effekten av devalveringen är, jämfört med relativa kostnadsläget ett "balansår" som 1973, att kronan nu är klart undervärderad.

För att förbättra bytesbalansen fordras stigande exportöverskott på handelsbalansen under ett antal år. Det behövs därför en kraftig undervärdering så länge vi befinner oss under anpassning med sjunkande underskott.

Låt oss se på utgångsläget för den ekonomiska politiken: Vi har haft stagnation i industriproduktionen sedan 1972, alltså 10 à 11 år utan tillväxt. Detta är unikt i den svenska industrialismens historia. Det är också unikt internationellt (möjligen med undantag för Storbritannien). Industriproduktionen i OECD-området steg med 20 à 25 procent efter 1975. Hela den svenska utvecklingsmodellen med en öppen ekonomi, som drivs fram av export och industriproduktion, håller på att falla sönder.

En orsak till problemen är att vi pris-

satte oss ur marknaderna 1975—77 då kronan blev övervärderad på grund av höga lönekostnadsökningar. Vi vet att det tog ett à två år att prissätta oss ur marknaderna. Priselasticiteten för exporten är relativt hög men det tar ett par år för att den fulla effekten skall hinna slå igenom.

Devalveringens framgång — en fråga om uthållighet

För att få full effekt av devalveringen behöver vi alltså hålla ut två à tre år med sänkta reallöner innan vi kan hoppas på klara konjunkturförbättringar via stigande marknadsandelar, höjt kapacitetsutnyttjande, nettoökningar av antalet industrianställda och så till sist ett investeringslyft.

Det är fråga om en besvärlig balansgång med högt uppdrivna vinster och hög likviditet i industrin under väntetiden. Framgången för regeringens politik hänger framför allt på de första två åren — undervärderingen måste bibehållas.

Restaureringen av ekonomin tar lång tid, inte bara därför att det är långa tidseftersläpningar i effekterna av sänkta exportpriser. Jag kan också hänvisa till Konjunkturrådets december-rapport men även till Industriverkets höst-rapport, som framhåller andra skäl till

Docent VILLY BERGSTRÖM är forskare vid Arbetslivscentrum. Hans forskningsspecialitet gäller kapitalbildningens bestämningsfaktorer.

* Artikeln sammanfattar ett inlägg vid National-ekonomiska foreningens möte den 12 januari 1983.

att politikens framgång blir en fråga om uthållighet.

Vid nuvarande arbetsstyrka i industrin kan produktionen öka 7 à 8 procent utan nyanställningar. Det finns alltså utrymme för gott och väl ett år, kanske ett och ett halvt år av produktionsökning utan sysselsättningsökning netto. Detta är naturligtvis också ett löfte om produktivitetsvinster och kostnadslindring.

På kapitalsidan är den lediga kapitalkapaciteten än större, nämligen 12 à 13 procent. Det betyder att två år av produktionsökning kan klaras innan vi kan räkna med någon omfattande investeringsuppgång som stöd för konjunkturererna.

Även andra skäl talar för att vi har en lång väntan innan det blir tydliga förstärkningar av industrikapaciteten. Konjunkturrådet har intervjuat ledningspersoner inom 16 stora verkstadsföretag. Det finns en utbredd skepsis bland dessa storföretagsledare: Bli kostnadssänkningen och vinstökningen bestående? Vidare gör erfarenheterna av kapacitetsöverskotten från 1975—76 och svårigheterna att komma ur dessa företagen obenägna att åta sig stora investeringsprogram. Det behövs ett par tre år med stabilitet i det nya förhållandet mellan vinster och löner innan företagen vågar tro på en bestående kursomläggning.

Detta är sett ur företagets synvinkel. Problemet är att devalveringspolitiken behöver lång tid för att leda till varaktiga förändringar av ekonomins struktur och permanent bättre balans i utri- keshandeln.

Kostnadskrisen

Jag brukar framhålla två stora hot mot kostnadsstabiliseringen: Nivån på budgetunderskotten eller, om man så vill, det stora negativa finansiella sparandet i offentlig sektor, vars täckande riskerar dra med sig stor upplåning i riksbanken

med snabb penningmängdsökning och inflation. Det andra stora hotet ligger naturligtvis i lönebildningen. Jag menar då inte främst avtalsrörelserna utan vad som kommer att hända under avtalsperioderna.

Kostnadskrisen varade ett antal år med sjunkande industrissysselsättning som följd. Detta innebar en fortgående anpassningsprocess till ett alltför högt kostnadsläge: rationaliseringar, rekonstruktioner, nedläggningar, fusioner.

Resultatet har blivit en för liten industrisektor, men redan före den senaste devalveringen hade stora delar av industrin lyckats anpassa sig till det höga kostnadsläget vid 70-talets mitt. Ovanpå detta kommer den 16-procentiga devalveringen. För att locka fram ny kapacitet höjs vinstnivån över hela linjen och i vissa företag drastiskt — hos företag som redan gör hyfsade vinster.

Konjunkturinstitutet räknade i höst-rapporten med en ökning av rörelseöverskott efter finansnetto från 9,5 miljarder 1982 till 23 miljarder 1983.

Vinsterna — en utmaning

Man kan peka på vinstcykler och inflationsinslag i vinstuppgången — det hjälper inte, vinsterna blir en utmaning. Driftsöverskottets andel av förädlingsvärdet beräknas bli högre t o m än 1974. Räntabiliteten på eget kapital blir inte lika lysande som då — på grund av ett svagt finansnetto — men likväl näst bäst sedan "Koreakonjunkturen".

Detta framkommer bl a som ett resultat av reallönesänkningar med 4 procent i genomsnitt. Företagens motståndskraft mot lokala krav blir rimligen försvagat — det är ju fråga om en omfattande likviditetsökning som inte behövs för något omfattande investeringsprogram 1983 och inte heller 1984.

Häri ligger den stora svagheten i regeringens strategi. Regeringen har säkrat ett stöd i ledningen för de centrala facken. Frågan är hur mycket stödet

blir värt. Nuvarande ledning i arbetarrörelsen och i facket har inga direkta erfarenheter av lönepolitiken 1949—1952 — knappast ens av malmfälten 1969—70. Läget kan lätt glida dem ur händerna.

Mot hösten 1983 kommer stora grupper att vidkännas kraftigt sänkt levnadsstandard samtidigt som vinsterna stiger. Det gäller barnfamiljer och i särskilt hög grad sådana med 5 eller 10 år gamla villor, vars bottenlån omsätts med 50 å 100 procent högre ränta. Vissa grupper får dra ner betydligt mer än 4 procent.

Förutsättningarna för att det skall lyckas är att regeringsmakten kan hävdas i riksdagen och att olika löntagargrupper, pensionärer, jordbrukare och kommuner underkastar sig "allmänintresset" av en förbättrad ekonomisk balans. Men "allmänintresset" kan endast uppfattas som allmänt om det finns en känsla av att fördelningpolitiken är rimlig och någorlunda rättvis.

Frågan är om den mer än 100-procentiga vinstökningen kan bli bestående utan något fondarrangemang, som ganska väsentligt naggar vinsterna i kanten intill dess att de åter investeras i industriell kapacitet? Jag tror att nuvarande bräckliga stabiliseringspolitiska situation är sämsta tänkbara läge att ge upp fondidéerna; sådana behövs precis nu om kostnadsstabiliseringen skall bli bestående. Här gäller inga fackliga centrala garantier om uppslutning.

Sysselsättningsläget

Låt mig avsluta med några ord om sysselsättningsläget. I väntan på att industrin behöver resurser är det mycket billigare att utnyttja arbetskraft och kapital. Produktivitetsreserven i industrin är som nämnts 7 å 8 procent. Jag befarar därför ytterligare försvagning av industrins sysselsättning under första halvåret 1983.

Åtstramning av de reala disponibla inkomsterna sänker privat konsumtion med ett par procent. Det betyder att handeln minskar sysselsättningen med 9 000 å 10 000 årsarbetare; på grund av det utbredda deltidssarbetandet motsvarar detta kanske 15 000 personer. Offentlig konsumtion stiger inte i takt med SAPs valprogram. Det blir oförändrat antal årsarbetare, men på grund av åtstramningen tenderar de deltidssarbetande att gå upp till heltid (eller längre deltid).

Särskilt under första halvåret torde därför arbetsmarknadsläget försvagas. Över 4 procent öppen arbetslöshet är trolig och 8 å 9 procent av arbetskraften kommer att stå utanför den reguljära arbetsmarknaden.

Det finansiella eländet utgör en restriktion, men offentliga investeringar är i detta läge samhällsekonomiskt billiga och borde kunna stimuleras ytterligare: Vägverket, Televerket, SJ borde nu snabbt dra upp investeringarna samtidigt som energisatsningarna borde påskyndas. Regeringens insatser här ter sig inte imponerande.